

Vydavatelský omyl [1965]

ad: S. S. Utkin, *Marxistická etika*, Bratislava 1964

Kvalita našich domácích prací o etice je, žel, ještě stále nedostatečná a etické problémy patří k slabinám naší filosofické tvorby. Před takovými sedmi, osmi lety byla však situace nesrovnatelně horší a od té doby nelze nevidět řadu prací, které se celkem úspěšně zbavují alespoň toho nejhorsího balastu a pokoušejí se o nějaký ten krok kupředu. Není ještě dost důvodů k nadšení, ale je to přece jenom jakýsi pokrok. Jistě by za této situace hodně pomohly překlady dobrých etických studií cizích; muselo by však jít o práce opravdu dobré úrovně, které dovedou skutečnou problematiku ostře vidět a také metodicky zvládnout.

Stala se však věc, která by mohla být neuvěřitelná, kdyby nebyla u nás pohříchu tak vzdálena vší výjimečnosti. Bratislavské Vydavatelstvo politickej literatúry vydalo překlad knihy S. S. Utkina o „Marxistické etice“ (1964, 299 stran, váz. Kčs 21,-). Originál vyšel v Moskvě 1962; dalo by se tedy očekávat, že půjde o knihu poznamenanou novou orientací marxistického myšlení, a to tím spíše, když po ní sáhne překladatel i politické nakladatelství. Ale nic takového; kniha je křiklavým anachronismem. Jen z bohatých citací dokumentů XXII. sjezdu KSSS a z toho, že vedle Marxe, Engelse a Lenina je hojně citován také Chruščov, poznáte, že jde o začátek šedesátých let. Věcně by kniha patřila spíše do proláklín dogmatického období, a i tam by zůstala pod obecnou úrovní. Jde o naprosto nestravitelnou směsici nabubřelých frází a do nechutnosti zdeformovaných „příkladů“ ze života nebo z literatury. Autor nedovede podržet v hlavě jedinou myšlenku a trochu ji rozvinout. Citáty, parafráze a hlavně fráze, nahodile roztříděné do kapitol, které se věcně překrývají, a slámou pospojované do odstavců – to je všechn obsah knihy. O nějaké metodice, promyšleném plánu a logickém postupu nemůže být ani řeči. A nadto se černobílé vidění autorovo na míle vyhýbá skutečné etické, morální problematice živého socialistického člověka. Na co Utkin sáhne, čeho se dotkne, všechno nabývá pokroucené, absurdní, pitvorné podoby.

Utkin chápe etiku jako učení o mravnosti nebo teorii morálky; vůbec mu nenapadá uvažovat, kde končí etika a kde začíná sociologie mravnosti, kde psychologie apod. Mravnost sama je pro Utkina souhrnem historicky určených norem a pravidel chování lidí; hned v následující větě však mluví o tom, že praktické normy a pravidla chování, jež lidé vytvářejí, vypracovávají v procesu své materiální a duchovní činnosti, se v mravnosti odrážejí a fixují (str. 7). Na jedné straně tedy mravnost se souhrnem těchto norem a pravidel ztotožňuje, na druhé straně je od sebe odděluje. A jak vytvářejí lidé tyto normy a pravidla? Jsou jim diktovány podmínkami jejich života a činnosti (7). Jestliže je tomu tak, že jsou diktovány podmínkami, v čem spočívá jejich mravní charakter? Lidské souvislosti a vztahy v nás vzbuzují mravní představy, city a zážitky (17). Činy a konání lidí, jejich pocity a volní postoj jsou hodnoceny ve specifických pojmech a principech, jako dobro a zlo, spravedlnost a nespravedlnost aj. (tamtéž) Odkud to všechno – to Utkina nezajímá. Jaká je souvislost mezi mravními představami, city, zážitky a mezi uvedenými „specifickými pojmy“, jimiž provádíme mravní hodnocení, to zůstává utajeno právě tak jako mnoho dalších věcí. Hlavně že čteme, jak v centru etiky stojí člověk; ale pozor: ne jako abstraktní osobnost, ale jako souhrn

společenských vztahů. Vědecká etika musí zkoumat závislost morálky na materiálních, výrobních vztazích lidí. (18) Nemá předpisovat lidem hotové recepty, ale zobecňovat mravní praxi bojovníků za komunismus, teoreticky zdůvodňovat morální kategorie, principy, normy a pravidla, které rodí sám život (19). A ovšem musí také odhalovat reakční podstatu buržoazní morálky. Atď. atď. - Nelze pokračovat v demonstraci úrovně knihy; bylo by třeba ocitovat všechno. Našeho však čtenáře bude jistě zajímat, jak Utkin chápe vztah morálky a umění. Tak ještě několik „myšlenek“.

Umění stejně jako morálka vychovávají v člověku určité vlastnosti, snaží se ho získat pro patřičný ideál (71). Umění je charakterizováno právě tím, že je mocným prostředkem mravní výchovy lidí. Jeho síla spočívá ve smyslové konkrétnosti, obraznosti a přístupnosti, v tom, že hodnotí životní jevy, vynáší rozsudek, odsuzujíc anebo velebíc určité stránky života. Síla působení uměleckých děl na formování morálního profilu člověka závisí především na idejích, které jsou vyjádřeny v těchto dílech. Když je umění pokrokové, optimistické, revoluční, napomáhá vytvoření ušlechtilých morálních vlastností, norem a principů. A naopak, když je reakční, pesimistické, úpadkové, vzbuzuje v lidech nízké vášně, egoismus a nenávisť k člověku. Proto se socialistické umění vyvíjí úspěšně a buržoazní umění, podřízené kapitálu, je v stavu hluboké krise a rozkladu. Imperialistická buržoazie žádá od umění, aby odvracelo pozornost lidových mas od palčivých otázek politického a sociálního boje a připravovalo lidi, schopné bez odporu vykonávat jakékoli zločiny v zájmu monopolistického kapitálu. Takovou sociální objednávku může splnit jen umění zbavené vysokých mravních a estetických ideálů. Proto v současných kapitalistických zemích zaujaly v umění vládnoucí postavení primitivně-naturalistické a k absurdnosti dovedené formalistické směry (72). Ponecháváme bez komentáře.

Tato fantastická, byť nezamýšlená karikatura na propagandistické brožury dogmatické provenience té nejnižší úrovně, tento kultovní pohrobek, rozvlečený po třech stech stranách a k dovršení všeho se tvářící jako samostatný pokus o „vědecké rozpracování“ problémů etiky a morálky, který má zaplnit mezeru a zúrodnit zanedbanou oblast, jak píše redaktor, nás naplňuje jednou velkou myšlenkou. Kulturní pole se podstatně liší od lánů našich družstev tím, že mu zahnojení neprospívá.

Slovem - hrubý vydavatelský omyl. Člověka mrzí, že taková věc byla vytištěna na pěkném papíře, ale ještě víc, že - vůbec vyšla.